

MARGARIDA COLOMER I ROVIRA / *Historiadora*

el 20 de novembre de 1975

Francó va morir al llit de malaltia. Molts mitjans de difusió, fins i tot alguns historiadors, han utilitzat aquest fet reiteradament per sostenir que la mort natural del *Caudillo* en l'exercici de les seves funcions com a Cap d'Estat, constitueix la demostració de la solidesa del règim franquista i, especialment, volen demostrar la feblesa de les forces antifranquistes incapaces no només d'aconseguir l'ensorrament de la Dictadura sinó, fins i tot, d'incidir significativament en la seva trajectòria.

Una vegada configurada l'actual democràcia, una sèrie de polítics franquistes i neofranquistes van propiciar als mitjans de difusió que la Dictadura va gaudir d'amplíssima acceptació social, i que la destrucció de la seva legalitat i de les seves institucions va ser possible només per l'abandonament o per traïció de bona part de la mateixa classe política franquista.

Aquesta història volia demostrar que els veritables motors de la democràcia havien estat els mateixos franquistes i el Rei d'Espanya i que eren els únics protagonistes dels canvis durant la Transició democràtica. El tema de la debilitat de l'antifranquisme ha tingut un fort ressò en els sectors d'esquerres i democràtics perquè s'ha insistit molt en la despolitització i la passivitat de la societat espanyola i, per tant, han relegat a tot el poble, inclòs els d'oposició, a ser un espectador passiu abans i després de la mort de Franco.

Avui aquestes tesis estan com-

pletament desfasades i, a més a més, contestades per estudis rigorosos d'un bon nombre d'historiadors/es de tota la península que han treballat en noves documentacions d'arxius que, afortunadament, poc a poc es van obrint i facilitant-ne accés, tant a les Universitats com a les Institucions dependents del les administracions de l'Estat espanyol. La Universitat Autònoma de Barcelona acull un grup d'estudiosos del *Franquisme i la Democràcia - Centre d'Estudis de les èpoques Franquista i Democràcia* (CEFID) - que estan duent treballs de recerca molt interessants i que han estat publicats fa pocs anys, i amb previsió de nous estudis sobre temàtiques diverses dins d'aquest període històric.

Una de les hipòtesis de treball és que el silenci i l'aparent indiferència política d'amplis sectors de la societat espanyola no l'hem de confondre amb el recolzament al règim, tenint en compte la persistència de la por a causa de la reiterada repressió.

Una altra qüestió a demostrar és que a partir dels anys seixanta l'oposició al règim va créixer de manera notable i continuada, tot i la repressió, fins a convertir-se en un factor decisiu de la vida política. Hi ha diversos treballs que han analitzat documents de diferents administracions del règim durant la Dictadura, i memòries de polítics franquistes, les quals ens demostren que quan Franco va morir de *mort natural*, prostrat al llit, el règim franquista ja estava en crisi.

Per fer memòria citarem alguns sectors dissidents al règim franquista que ens donaran una idea del que havia estat l'oposició a la Dictadura.

El moviment universitari a partir de 1956 va tenir, a diverses facultats, una trajectòria de protesta a favor de llibertats i contra la política del SEU. El 1966 va ser un any emblemàtic pel que fa a les incidències estudiantils tant en el territori espanyol com a Catalunya i aquest procés va culminar en una tancada en el Convent dels Caput-

Assemblea en plena transició

xins de Sarrià. Entre 1968 i 1969 l'agitació estudiantil va assolir un moment àlgid en la lluita per les llibertats i per la voluntat política de voler estar representats en un sindicat democràtic legalment constituït.

El 1972 l'almirall Luis Carrero Blanco va manifestar per primera vegada el malestar del règim de Franco per la postura de l'església catòlica

Totes les accions positives per intentar integrar les protestes des del règim dictatorial van ser un fracàs. El Ministre d'Educació Villar Palasí sovint expressava, en informes escrits a nivell intern, el perill de perdre l'adhesió de la joventut espanyo-

la. La Dictadura, com a resposta, només tenia la repressió sistematitzada que generava més complicat entre els estudiants antifranquistes.

L'oposició dels intel·lectuals

també es va deixar sentir especialment en mitjans de comunicació, tot i que, més d'un cop, directors de diaris o revistes havien de pagar multes i alguna vegada van ser clausurades les seves publicacions. Per descomptat que els autors i intel·lectuals catalans d'idees republicanes o d'esquerres eren proscrits i només es van deixar publicar obres en català que no es consideressin perilloses pel seu contingut ideològic i que poguessin ser una crítica al règim franquista.

Nombrosos sectors de professionals, com advocats, artistes, cantautors, arquitectes... van donar suport públicament al moviment obrer i estudiantil i van fer arribar notícies dels fets a diaris europeus on es feia palesa la manca de llibertats a partir de manifestos, obres de teatre, recitals... Això donava una mala imatge de l'Espanya que en aquell temps el govern volia demostrar que estava en procés d'obertura.

Però els fets crítics del sector antifranquista demostraven que, en realitat, no havia canviat res. De tota manera, aquestes accions eren viscudes pel govern franquista com a incòmodes però com que no afectaven l'ordre públic ni l'activitat laboral o acadèmica, eren considerats com a mals menors.

La conflictivitat obrera com a moviment reivindicatiu va aparèixer molt aviat (1946), tot i que va tenir els seus alts i baixos, es van organitzar vagues que transgredien la legalitat franquista, ja que estaven prohibits els drets de reunió, d'associació i de vaga i, per tant, no estava reconegut cap dret sindical que no estigués dins el marc del sindicat vertical de l'època controlat des del poder i amb totes les restriccions que la Dictadura comportava en el seu funcionament plenament dominat per elements falangistes.

La conflictivitat obrera va ser contestada des de sempre amb molta repressió i tot i la repressió es va anar generant cada vegada més un moviment més ampli i combatiu que va culminar en una sèrie de vagues molt importants en els anys seixanta. L'any 1962 la Dictadura va facilitar que, a les eleccions sindicals, s'hi poguessin presentar treballadors sense tants requisits legals, amb la voluntat de provar d'integrar els activistes obrers en el marc del sindicalisme vertical. En les eleccions de 1966 es va consolidar el triomf dels treballadors pertanyents al sindicat clandestí de CCOO. Després d'aquest triomf, el moviment obrer es va poder organitzar molt millor i van tenir lloc les vagues més importants i massives d'aquest període; progressivament, es van anar ampliant les reivindicacions laborals amb reivindicacions de llibertats sindicals i respecte dels drets humans en un estat demo-

cràtic. El punt àlgid d'aquest procés el podríem situar en el període 1971-75, quan els incidents van ser nombrosos i la resposta per part de la Dictadura va ser molt violenta: morts, ferits, empresonats... Va ser en aquests moments quan la dissidència del sector treballador va ser més forta, tant per la seva pràctica en la transgressió de la legalitat com en l'enfrontament amb les institucions franquistes i es va convertir, automàticament, en l'enemic comunista contra la Dictadura.

Davant de les reivindicacions de llibertats polítiques, el règim no tenia cap més recurs que la repressió i la violència i aquestes pràctiques només feien de mur de contenció d'un moviment obrer cada dia més nombrós i més conscient dels seus drets i aspiracions democràtiques fins a significar un desafiament continuat contra la Dictadura.

Les discrepàncies amb l'església catòlica també van existir, tot i el recolzament que l'església havia demostrat a l'acabar la guerra civil de 1936-39. Les dissidències més aparents es van donar a la meitat dels anys seixanta, tot i que la Dictadura les intentava dissimular públicament.

El Concili Vaticà II, va propiciar unes actituds progressistes dels capellans en profunda renovació que van ser clarament majoritàries. La participació de religiosos, religioses, capellans, rectors, vicaris i seglars organitzats en col·lectius catòlics van recolzar tant el moviment obrer com l'estudiantil; van deixar que s'organitzessin en les seves esglésies i locals, donada la manca de llibertat de reunió i fins i tot diverses persones tant laiques com religioses van formar part d'organitzacions clandestines antifranquistes.

Aquestes actituds van portar a

un seguit de converses entre diferents estaments jeràrquics tant de l'església catòlica com del règim franquista que d'una manera més o menys diplomàtica volien solucionar el problema, però l'únic que varen aconseguir va ser desvetllar crítiques i retrets en ambdues direccions, que no van poder solucionar.

En un principi els representants de l'església demanaven als diferents estaments de règim franquista unes tímides reformes sense alterar les bases en què se sustentava la Dictadura, però entre 1972-75 l'església va manifestar públicament la voluntat d'un canvi democràtic.

El règim franquista es va veure obligat a posar a disposició del clergat una presó expressa per als presos eclesiàstics a Zamora, tal com s'havia pactat en el Concordat de 1953. Aquest aspecte concret ja era un indicador del canvi que vivia l'església, tant per part del clergat de base com de la jerarquia. Podríem explicar diversos fets importants com el de l'Abat Escarré del monestir de Montserrat o el bisbe Añoveros de Bilbao. El primer el van expulsar del país, però respecte al segon, com que estaven en plena crisi del franquisme, el govern d'Arias Navarro va haver de renunciar a la seva pretensió. L'afer Añoveros va significar la culminació d'aquesta crisi que els franquistes percebien com la traïció de l'església al *Generalísimo* i a les seves institucions.

El 1972 l'almirall Luis Carrero Blanco en un dels seus discursos va manifestar per primera vegada públicament el malestar que tenia el règim de Franco per la postura de l'església «*i lamenta la ingratitude de la iglesia catòlica al Generalísimo.*»

Altres sectors d'oposició van ser els partits polítics organitzats

clandestinament, que durant la Dictadura van intervenir en tots els fets abans esmentats, tant en el sector d'estudiants com en el del moviment obrer i, posteriorment, en les Associacions de Veïns. El PCE en el territori espanyol i PSUC a Catalunya van ser els partits més combatius durant tot el llarg del franquisme, més tard es van anar reorganitzant altres partits tant dissidents del PCE i PSUC com del mateix PSOE o del socialisme català. També cal esmentar per la importància que va tenir posteriorment a la transició democràtica el partit nacionalista català Convergència Democràtica de Catalunya i el d'Unió Democràtica de Catalunya vinculats a l'església catòlica.

El ventall dels grups polítics antifranquistes en aquesta època s'estenia des de comunistes, socialistes, nacionalistes, democratacristians, grups liberals, monàrquics i fins i tot un nucli reduït de l'exèrcit.

A partir de 1968 la societat espanyola en general va començar a conèixer i a patir les organitzacions terroristes ETA i FRAP, que van optar per la lluita armada per enderrocar el franquisme i imposar per la força els seus ideals nacionalistes i/o socialistes.

Entre 1969-71 es va organitzar l'Assemblea de Catalunya que agrupava tots els partits polítics i entitats organitzades dins el marc del moviment antifranquista català. Es van organitzar manifestacions puntuals de manera massiva amb uns lemes que eren ben clars: "Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia". El 1971 es va crear la Junta Democràtica d'Espanya.

Divisions entre les tendències en el si del franquisme. Des

dels inicis del règim, Franco va haver d'aconterar els diferents interessos dels militars i de la Falange i, ja en els primers governs, hi van haver pactes o favors entre una tendència i l'altra que Franco dominava perfectament.

Quant va acabar la Segona Guerra Mundial hi va haver un període de crisi provocada pels monàrquics franquistes que van instigar per la successió del *Generalísimo* a favor de Don Joan de Borbó. Un dels aspectes que va aconseguir aquest grup dissident va ser la decisió de Franco de custodiar l'educació del príncep Joan Carles, d'acord amb el seu pare Don Joan de Borbó a l'exili i preparar la successió a la seva manera.

Aquesta crisi va ser de les més importants del règim franquista; a nivell interior, es va solucionar gràcies al suport de la jerarquia de l'església catòlica i, a nivell exterior, amb suport dels Estats Units a Franco com a persona clau, sobretot per l'esperit anticomunista. Aquests suports van fer decantar la balança a favor de la permanència de la Dictadura i la crisi es va donar per acabada. Cal tenir present que es van mobilitzar diverses forces polítiques a l'exili que per la seva complexitat ara no és el moment d'estendre'ns en el detall concret d'aquest afer, però va ser molt important.

Cartells de propaganda política

Tot va seguir més o menys el seu curs fins que en els anys seixanta la incorporació dels tecnòcrates de l'Opus Dei a aquest joc de favors es va fer més difícil i es van començar a formar grups de pressió més o menys organitzats, per tenir quotes de poder en els successius governs.

El 1973 l'almirall Luis Carrero Blanco va esdevenir cap de govern i per primera vegada Franco va delegar un dels seus càrrecs que sempre havia exercit personalment. Franco el que pretenia era assegurar-se la continuïtat del franquisme després de la seva mort i la persona de més confiança que tenia era l'almirall. El dia 20 de desembre d'aquell mateix any, un atemptat d'ETA va matar Carrero Blanco i va posar fi a aquell projecte.

Durant els anys 1974 i 1975 va exercir de cap de govern Carlos Arias Navarro, el qual pretenia fer tímides reformes a les institucions franquistes sense abolir la Dictadura. Aquestes reformes el van posar en contradicció amb diferents sectors franquistes dissidents del sistema a causa de les fortes pressions interiors del país i exteriors provinents d'Europa.

Un dels sectors falangistes més intransigents apostava per la continuïtat però s'adonava que Franco estava malalt i volien deixar el règim «*atado i bien atado*», mentre el grup de l'Opus apostava per

reformes polítiques que conduïssin a una democràcia moderada i controlada des del poder. La majoria de militars, tret d'un grup minoritari, sempre van apostar per la continuïtat de la Dictadura.

Tot i aquests corrents polítics dins el mateix nucli franquista, s'ha de tenir en compte que durant tot el llarg de quasi quaranta anys hi va haver molta gent que va haver de patir presó pel simple fet de reunir-se o de demanar llibertats sindicals i polítiques; fins i tot hi van haver nombroses penes de mort que va signar Franco fins pocs dies abans de morir, amb això vull dir que tot i les diferències ningú va posar en qüestió el sistema repressiu del règim.

Fins al 1962, totes les persones dels grups de dissidents eren jutjades per Tribunals militars que, aleshores, es van substituir pels Tribunals d'ordre públic; però el 1968 hi tornava a haver un decret en què s'ampliava les competències de la jurisdicció militar sobretot per decretar els successius Estats d'excepció com a defensa de la Dictadura davant els atacs dels dissidents antifranquistes.

Era evident que la força principal de la Dictadura davant de l'oposició antifranquista va ser la repressió i la violència en totes les seves dimensions fins a l'últim dia de la vida del *Generalísimo*.

Conclusions: Certament el 20 de novembre de 1975 Franco va morir al llit, però la salut política de la Dictadura estava tant deteriorada com la salut física del dictador.

La Transició política no es pot explicar sense la crisi del franquisme, però aquesta crisi tampoc la podem explicar sense el creixement del moviment antifranquista i la incapacitat del règim per impedir el fracàs del franquisme.

És evident que la força de l'antifranquisme no era suficient per enderrocar el règim però tampoc és veritat que el franquisme estigués en una etapa de solidesa política.

La Transició Democràtica s'ha explicat com un conte en el qual van jugar un paper important i determinant els franquistes que encara estaven en el poder, reconvertits en demòcrates; però aquesta no és la veritable història. Realment el Rei, el president Adolfo Suárez i altres dirigents d'aquell moment van ser importants però els autèntics protagonistes de la Transició van ser les persones anònimes organitzades en partits polítics, sindicats i altres entitats antifranquistes que a partir de diverses manifestacions i gestions polítiques van arribar a importants acords que van derivar cap un *consens entre les diverses forces* polítiques existents en aquell moment històric. Aquesta tasca va permetre que es pogués definir el marc democràtic amb autèntica voluntat de pacte i respecte tot articulant una nova Constitució espanyola i un nou Estatut d'Autonomia per Catalunya.

(Xerrada feta al Saló de Pedra de l'Ajuntament d'Argentera el passat 20 de novembre de 2005, conjuntament amb els contertulians J. Serra "Morgan" i Carolina Enrich.)